

רמב"ן על פרשת מסעי

במדבר פרק לג (נ) וַיְדַבֵּר יְקוֹק אֶל־מֹשֶׁה בְּעֶרְבַת מוֹאָב עַל־יַרְדֵּן יְרֵחוֹ לֵאמֹר: **(נא)** דַּבֵּר אֶל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְאָמַרְתָּ אֲלֵהֶם כִּי אַתֶּם עֲבָרִים אֶת־הַיַּרְדֵּן אֶל־אֶרֶץ כְּנָעַן: **(נב)** וְהוֹרַשְׁתֶּם אֶת־כָּל־יִשְׂבֵי הָאָרֶץ מִפְּנֵיכֶם וְאַבְדְתֶם אֶת כָּל־מִשְׁכֵּי־יִתְּכֶם וְאֶת כָּל־צִלְמֵי מַסְכֹתֶם תִּאבְדוּ וְאֶת כָּל־בְּמֹתֶם תִּשְׁמִידוּ: **(נג)** וְהוֹרַשְׁתֶּם אֶת־הָאָרֶץ וְיִשְׁבְתֶם־בָּהּ כִּי לָכֶם נָתַתִּי אֶת־הָאָרֶץ לְרִשְׁתָּ אֹתָהּ:

רש"י פסוק נג והורשתם את הארץ - והורשתם אותה מיושביה ואז וישבתם בה, נ תוכלו להתקיים בה, וס ואם לאו לא תוכלו להתקיים בה:

רמב"ן שם: **(נג)** והורשתם את הארץ וישבתם בה כי לכם נתתי את הארץ לרשת אתה - על דעתי זו מצות עשה היא, יצוה אותם שישבו בארץ ויירשו אותה כי הוא נתנה להם, ולא ימאסו בנחלת ה'. ואלו יעלה על דעתם ללכת ולכבוש ארץ שנער או ארץ אשור וזולתן ולהתישב שם, יעברו על מצות ה'. ומה שהפליגו רבותינו (כתובות קי ב) במצות הישיבה בארץ ישראל ושאסור לצאת ממנה, וידונו כמורדת האשה שאינה רוצה לעלות עם בעלה לארץ ישראל, וכן האיש, כבאן נצטוונו במצוה הזו, כי הכתוב הזה היא מצות עשה. ויחזיר המצוה הזו במקומות רבים, באו ורשו את הארץ (דברים א ח). אבל רש"י פירש, והורשתם את הארץ, והורשתם אותה מיושביה, אז וישבתם בה, תוכלו להתקיים בה, ואם לאו לא תוכלו להתקיים בה, ומה שפירשנו הוא העיקר:

אור החיים **(נג)** והורשתם את וגו' וישבתם וגו'. רש"י ז"ל פירש שהמצוה היא והורשתם אבל וישבתם הוא הבטחה, ורמב"ן ז"ל פירש שהמצוה היא וישבתם ומכאן סמכו לומר (כתובות קי א) הכל מעלין לארץ ישראל:

ונראה פשט הכתוב כדברי רש"י ממה שגמר אומר כי לכם וגו' לרשת אותה, ואם הישיבה היא המצוה היה לו לתלות בעיקר המצוה ולומר כי לכם וגו' לשבת בה:

תהלים פרק קו פסוק כד וַיִּמְאָסוּ בְּאֶרֶץ חֲמֹדָה לֹא־הֶאֱמִינוּ לְדַבְּרוֹ:

השגות הרמב"ן לספר המצוות לרמב"ם שכחת העשין מצוה ד אם כן היא מצות עשה לדורות מתחייב כל יחיד ממנו ואפילו בזמן גלות כידוע בתלמוד במקומות הרבה. ולשון ספרי (ראה יב כט) מעשה ברבי יהודה בן בתירה ור' מתיא בן חרש ור' חנניה בן אחי ר' יהושע ור' נתן שהיו יוצאין חוצה לארץ והגיעו לפלטיה וזכרו את ארץ ישראל וזקפו את עיניהם וזלגו דמעותיהן וקרעו בגדיהם וקראו המקרא הזה וירשתה וישבת בה ושמרת לעשות אמרו ישיבת ארץ ישראל שקולה כנגד כל המצוות שבתורה:

מגילת אסתר שם והמאמר שהביא מספרי שבכו וקראו המקרא הזה וירשתה וישבת בה, נ"ל שעל שלא היה בידם לקיים מקרא זה לפי שהיה הבית חרב היו בוכים והראיה ממה שקרעו את בגדיהם שנראה שעל החרבן היו מתאבלים, שאם מצוה זו היתה נוהגת גם לאחר החרבן למה בכו וקרעו את בגדיהם והלא גם עתה היו יכולים לקיימה, לכך נאמר שבדאי מצוה זו אינה נוהגת אחר חורבן הבית שיבנה במהרה בימינו אמר:

ספרי דברים פרשת ראה פיסקא פ מעשה ברבי יהודה בן בתירה ורבי מתיא בן חרש ורבי חנניה בן אחי רבי יהושע ורבי יונתן שהיו יוצאים חוצה לארץ והגיעו לפלטיה וזכרו את ארץ ישראל וזקפו עיניהם וזלגו דמעותיהם וקרעו בגדיהם וקראו את המקרא הזה +שם/דברים/ יא לא+ וירשתם אותה וישבתם בה ושמרתם לעשות את כל החקים האלה אמרו ישיבת ארץ ישראל שקולה כנגד כל המצוות שבתורה. מעשה ברבי אלעזר בן שמוע ורבי יוחנן הסנדלר שהיו הולכים לנציבים אצל רבי יהודה בן בתירה ללמוד ממנו תורה והגיעו לצידן וזכרו את ארץ ישראל וזקפו עיניהם וזלגו דמעותיהם וקרעו בגדיהם וקראו את המקרא הזה +שם/דברים/ יא לא+ וירשתם אותה וישבתם בה ושמרתם לעשות את כל החוקים האלה ואת המשפטים אמרו ישיבת ארץ ישראל שקולה כנגד כל המצוות שבתורה חזרו ובאו להם לארץ ישראל סליק פיסקא

רמב"ן ויקרא פרק יח פסוק כה (פרשת אחרי מות) ואמרו בתוספתא דע"ז (פ"ה ה"ה), הרי הוא אומר (בראשית כח כא) ושבתי בשלום אל בית אבי והיה ה' לי לאלהים, ואומר לתת לכם את ארץ כנען, כל זמן שאתם בארץ כנען הייתי לכם לאלהים, אין אתם בארץ כנען כביכול אין אני לכם לאלהים, וכן הוא אומר (יהושע ד יג) כארבעים אלף חלוצי צבא עברו לפני ה', ואומר (דהי"א כב יח) ונכבשה הארץ לפני השם ולפני עמו, וכי תעלה על דעתך שישראל מכבשין את הארץ לפני המקום, אלא כל זמן שהן עליה כאילו היא מכובשת הא אינם עליה אינה מכובשת:

רמב"ן בראשית פרק טו פסוק יח (פרשת לך לך) והוסיף והייתי להם לאלהים, שהוא בכבודו ינהיג אותם ולא יהיו בממשלת כוכב ומזל או שר משרי מעלה, כאשר יתבאר עוד בתורה (ויקרא יח כה):

שערי צדק שער משפטי הארץ חכמת אדם פרק יא סעיף ב ואמנם לא כל הרוצה ליטול השם לעלות יעלה, אף

על גב דבמתניתין (סוף כתובות [קי ע"ב]) איתא הכל מעלין כו', היינו דוקא מי שיש בידו לקדש את עצמו שם

ולהתטהר ולעבוד ה' תמיד בכל לבו, והוא מקי כפיים ובר לבב כדכתיב [תהילים כד, ג] מי יעלה בהר ה' ומי יקום במקום קדשו נקי כפיים ובר לבב, ורוצה לומר נקי כפיים בין אדם לחבירו לאחר שיתקן כל מה שחטא בין אדם לחבירו, לא מבעי בדברים הנוגעים בממון, שלא יועיל לו אפילו הביא כל אילי נביות וכל הסיגופים ותעניתים וכל המצות לא יועיל לו עד שיחזיר את הגזלה או את התשומת יד, אלא אפילו אם חטא לחבירו בדברים צריך לפייסו עד שיתרצה, וזה כולל כל המצות שבין אדם לחבירו, (ולכן רצוני לחבר לחיבור הזה שער צדק, שהוא מכל ענינים דבין אדם לחבירו הדינים המפוזרים בשולחן ערוך חושן משפט אם יזכיר ה' להדיפסו), ואחר כך בר לבב והוא כולל כל הדינים שבין אדם למקום. וכן כתב בכלבו סי' קכז בשם מהר"ם. וכן כתב השל"ה [שער האותיות קדושת האכילה אות כ, עמק ברכה אות כה] בשם החרידים [פנ"ט ד"ה אבל הבאים] שמי שאינו מתקדש ומתטהר שם מוטב שלא יעלה:

דרשה לראש השנה לרמב"ן נמצא קרובן של ישראל אצל הקדוש ברוך הוא הוא הגורם להם ריחוק וגלות וכל עונש, וכל שכן הזוכים לישב לפני הקדוש ברוך הוא בארצו שהם כמו רואי פני המלך, ואם זהירים בכבודו טוב להם ואשריהם, ואם ממרים בו אין לך מרד גדול מזה ואוי להם יותר מכל אדם שהם עושין מלחמה עם המלך בפלטין שלו ומכעיסין אותו בפניו, ומה הוא עושה להן מוציאן מן הפלטין שלו וטורדן בכל העולם, הוא שנאמר בהם העם המכעיסים אותי על פני תמיד. ואומר לא ישבו בארץ ה' [הושע ט']

רמב"ן במדבר פרק לג פסוק נג (פרשת מסעי) ואלו יעלה על דעתם ללכת ולכבוש ארץ שנער או ארץ אשר וזולתן ולהתישב שם, יעברו על מצות ה'.

השגות הרמב"ן לספר המצוות לרמב"ם שכחת העשין מצוה ד ואומר אני כי המצוה שהחכמים מפליגין בה והיא דירת ארץ ישראל עד שאמרו (ת"כ בהר פ"ה ה"ד וכע"ז כתובו' קי ב, וש"נ, מלכים ספ"ה) שכל היוצא ממנה ודר בחוצה לארץ יהא בעיניך כעובד עבודה זרה שנאמר כי גרשוני היום מהסתפח בנחלת י"י לאמר לך עבוד אלהים אחרים וזולת זה הפלגות גדולות שאמרו בה הכל הוא ממצות עשה הזה שנצטוינו לרשת הארץ ולשבת בה. אם כן היא מצות עשה לדורות מתחייב כל יחיד ממנו ואפילו בזמן גלות כידוע בתלמוד במקומות הרבה.

רמב"ן במדבר פרק לג פסוק נג (פרשת מסעי) ומה שהפליגו רבותינו (כתובות קי ב) במצות הישיבה בארץ ישראל ושאסור לצאת ממנה, וידונו כמורדת האשה שאינה רוצה לעלות עם בעלה לארץ ישראל, וכן האיש, בכאן נצטוינו במצוה הזו, כי הכתוב הזה היא מצות עשה.

השגות הרמב"ן לספר המצוות לרמב"ם שכחת העשין מצוה ד מצוה רביעית שנצטוינו לרשת הארץ אשר נתן האל יתברך ויתעלה לאבותינו לאברהם ליצחק וליעקב ולא נעזבה ביד זולתינו מן האומות או לשממה.

רמב"ן שמות פרק יט פסוק ה (פרשת יתרו) (ה) וטעם ושמרתם את בריתי - הברית אשר כרתי את אבותיכם להיות להם לאלהים ולזרעם אחריהם (בראשית י"ז ז).

ספר כפתור ופרח* פרק י

הרי שקדושת הארץ ומעלתה היא משעת נתינתה אל האבות הקדושים לא משעת הכבוש לחוד. וכן כתוב (בראשית מ, טו) מארץ העברים, וכן (שם מח, כא) והשיב אתכם אל ארץ אבותיכם, ושם עברים אינו על שם עבר הנהר שהוא פרת, אלא על שם בן שם, וכמאמר רבי אברהם בן עזרא (שמות כא, ב). עוד כתב (בראשית כג, יט) וזכרון פרשת מערת המכפלה שקנה אברהם ע"ה להודיע מעלת ארץ ישראל על כל הארצות לחיים ולמתים. וגבי ויקן את חלקת השדה כתב (שם לג, יט), והזכיר זה הכתוב להודיע כי מעלה גדולה יש לארץ ישראל, ומי שיש לו חלק בה חשוב הוא כחלק העולם הבא.

וכן (שם נ, כד) אעלה אתכם מן הארץ הזאת אל הארץ אשר נשבעתי לאברהם ליצחק וליעקב. וכן במעמד בין הבתרים (שם טו, יח) ביום ההוא כרת יי' את אברם ברית לאמר לזרעך נתתי את הארץ הזאת מנהר מצרים עד הנהר הגדול נהר פרת. ומאותה שעה זכה בה אברהם אע"ה לכל זרעו, שהרי באותו מעמד הנורא אמר לו השם יתברך ידוע תדע כי גר יהיה זרעך בארץ לא להם וגו' ודור רביעי ישובו הנה. אם כן בעודם בענני ובעבדות אותם ארבע מאות שנה, זאת הארץ כלומר ארץ האמורי היא שלהם, וארץ מצרים לא להם. והמרגלים כתוב (במדבר יג, כא) ויעלו ויתורו את הארץ ממדבר צין עד רחוב לבא חמת, ויעלו בנגב ויבא עד חברון. וכן מה ששינוי מסכת בבא מציעא פרק השואל (קא, א) שדה אבותיו, פרשו המפרשים ז"ל שדה של ארץ ישראל שהיה של אברהם יצחק ויעקב שהיו אבותיו, וכן הביאו ה"ב התרומה ז"ל בהלכותיו.

האמנם חיוב מתנותיה הוא משעת כבוש לבד, ולזה היה ריב בין רועי לוט ואברהם שהיו אומרים נתנה הארץ לאברהם ואין לו יורש אלא לוט ואין זה גזל, והכתוב אומר (בראשית יג, ז) והכנעני אז בארץ, לא זכה בה אברהם עדין, וכמו שכתב רש"י ז"ל. אבל למצות שאינם תלויות בארץ גופה כתנובת השדה יש לה קדושה מאז, ולזה אמר שלא נאמר לו ואעשך לגוי גדול כי אם בארץ ישראל. וכן מהיום ההוא נקרא פרת נהר גדול ולא נקרא גדול אלא משום ארץ ישראל וכדלעיל, ואין כאן טעם כתוב קרא לעתיד.

חדושי הרמב"ן מסכת גיטין דף ב עמוד א ואי נמי סבירא להו לא קדשה לעתיד לבא לענין תרומות ומעשרות, חביבא עלייהו, דהא איכא דאמרי קדושה שלישיית יש להם ואעפ"כ ארץ ישראל בחיבתה היא עומדת ובקדושתה לענין ישיבתה ודירתה.

*ביוגרפיה - כפתור ופרח

ר' אשתורי [יצחק בן משה] הפרחי נולד בפרובנס בערך בשנת ה"א מ' [1280] ונפטר בארץ ישראל בערך בשנת קט"ו [1355]. הוא למד תורה בישיבות בפרובנס, וכן למד את חוכמת הרפואה ומדעים אחרים. הוא עלה לארץ ישראל, קבע את מושבו בבית שאן שבה שימש כרופא, ובמשך שנים רבות עבר לאורכה ולרוחבה של הארץ ובמקביל חקר ולמד היטב את כל התחומים ההלכתיים הקשורים לארץ ישראל. בעקבות מסעותיו ומחקריו כתב את הספר המקיף 'כפתור ופרח', שעוסק בענייני גבולות הארץ וישוביה, ההלכות התלויות בארץ, וכן בהשוואת מידות ומשקלות, ערכי מטבעות, סוגי לבוש בדורות השונים ובארצות השונות, זיהוי צמחים וכלים ועוד ועוד. נראה שר' אשתורי כתב ספרים נוספים בנושאים שונים, אך הם לא הגיעו לידינו. הספר נדפס לראשונה בוונציה בשנת ש"ט, ואח"כ עוד כמה פעמים. לאחרונה יצא הספר לאור בשלושה כרכים (תשנ"ד - תשנ"ט) במהדורה חדשה ומתוקנת בידי אברכי בית המדרש להלכה בהתיישבות שבירושלים, ונוסח מהדורה זו הוכנס למאגר.